

ÇANAKKALE SAVAŞININ NEDENLERİ VE ÖNEMİ

Çanakkale Cephesi'nin deniz harekatı (Boğaz'ın zorlanması), kuşkusuz sıradan bir askeri harekat, ya da muharebe olayı değildir. Boğazlar, konumu ve tarihi önemi itibariyle, İstanbul Karadeniz kapısı, Çanakkale de Ege Denizi kapısı olarak, geçmişte taşıdıkları ve çağımızda taşımakta oldukları stratejik önem ve değer açısından daima birlikte mütalaa edilmiş ve edilmektedir.

Her iki boğaz, klasik ve dar çerçevede sadece Akdeniz'i Karadeniz'e, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan su geçitleri ya da köprüler değil, Akdeniz'in öteki önemli su geçitlerinden Cebelitarık ve Süveyş kanalı ile de bütünleşerek, dünyanın büyük denizlerini (Atlas ve Hint okyanusu gibi) ve büyük kıta kara parçalarını birbirine bağlayan, daha geniş anlamdaki jeopolitik konumuyla, dünya siyaset ve iktisadiyatı üzerine olan etkilerini bu gün de korumaktadır. Bu nedenlerdir ki, Türk Boğazları, uluslararası ilişkilere yön vermede daima odak noktası olmuşlardır.

Gerçekten tarihin eski dönemlerinden beri ön planda, Avrupa ve Asya ülkeleri arasında başlamış olan ekonomik, ticari ve siyasi ilişkilerle, askeri hareketler, sürekli olarak Boğazlar bölgesinde cereyan etmiştir. Başka bir deyişle Boğazlar, dünyanın diğer parçalarında pek görülmemiş ardı arkası kesilmeyen mücadelelere sahne olmuştur.

Boğazların tarihin akışı içindeki stratejik durumu ve jeopolitik konumuyla ilgili yukarıdaki kısa açıklamaların ışığı altında, Çanakkale Muharebelerinin sonuçları üzerindeki değerlendirmeler, kuşkusuz daha bir önem ve anlam taşıyacaktır. Böylesine bir değerlendirmenin daha gerçekçi ve sağlıklı olabilmesi ise, büyük devletlerin Türk Boğazları üzerindeki ulusal emellerine kısaca da olsa, bir göz atılmasını gerektirir.

Birinci Dünya Harbi öncesinin başlıca büyük devletlerinden Almanya'nın, "Drang Nach Osten (doğuya doğru) politikası", Rusya'nın ılık denizlere ulaşma emelleri; İngiltere'nin, "denizlere egemen olan dünyaya hakim olur" teorisine dayanarak, özellikle XIX. yüzyıldan bu yana güttüğü Rusya'nın Akdeniz'e çıkmasını engelleme siyaseti, hep Türk boğazlarında düğümlenmektedir.

Boğazların bu tartışma götürmez önemi konusunda Napolyon “İstanbul bir anahtardır. İstanbul’a egemen olan dünyaya hükmedecektir. Eğer Rusya, Çanakkale Boğazı’nı ele geçirecek olursa, Tulon, Napoli ve Korfu kapılarına dayanmış olacaktır” [431] demekle, Fransa’nın Boğazlar üzerindeki duyarlılığını açık seçik ortaya koymuş olmaktadır.

Rusya’nın görüşüyse, Genelkurmay Başkanı Kropatki’nin bir raporunda; XX. yüzyılda Rusya’nın en önemli işinin, İstanbul Boğazı’nı ele geçirmek olduğuna işaretle, Osmanlı Devleti’ni, Boğazı Rusya’ya bırakmaya hazırlamalı ve Almanya ile anlaşma yapmalıdır” şeklinde ifadesini bulmaktadır.

Nitekim, Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, Çar tarafından da onaylanan bir raporunda; “Boğazların güçlü bir devletin eline geçmesi, tüm Güney Rusya’nın ekonomik hayatının, o devletin egemenliği altına girmesidir” demekte ve bu durumun önlenmesi için, İstanbul’un alınmasını önermektedir.

İşte Boğazlar üzerindeki bu gizli çıkar çatışmalarıdır ki, İngiliz ve Fransızlar’ı İstanbul’u almaya ve Ruslar’dan önce Karadeniz Boğazı’na el atmaya yöneltmiş ve Çanakkale Cephesi’nin açılmasında başlıca etken olmuştur. Ruslara silah ve malzeme yardımı sorunuysa, savaşın sadece görünüşteki nedenini oluşturmuştur.

Böylece büyük devletlerin Türk Boğazları üzerindeki tarihi emellerini ortaya koyarken, bu devletlerden İngiltere’nin bu cephenin açılmasında birinci derecede aktif rol aldığını da belirtmek doğru olur. Nitekim İngiliz Donanma Bakanı Churchill, cephenin açılmasında büyük çaba göstermiş ve etkili olmuştur. Gerçekten o, bu cephenin açılmasının baş mimari olmuş, Türklerin askeri gücünü ciddiye almamış, olayı basit ve sadece “sınırlı bir cezalandırma hareketi” olarak görmüştü. En güçlü ve modern silahlarla donatılmış zırhlılarının Boğaz’da görünürvermesiyle, Türklerin direnmekten vazgeçeceğini sanmıştı.

Kuşkusuz bu büyük bir yanılgıydı. İngilizler, Çanakkale’deki Türk savunmasını ve askerini sadece matematiksel ölçülere vurup, onun yüksek manevi gücünü görmezlikten gelerek, büyük bir hesap hatasına düştüler ve sonunda, önce denizde, sonra da karada hiç de beklemedikleri amansız cevabı aldılar. Böylece onlar, zaferi Boğaz’da, Türk top ve mayınlarına, karada Türk süngüsüne bırakarak çekilip gittiler.

Anlaşma Devletleri'nin Çanakkale serüveni bu suretle noktalandıktan sonra, yukarıdaki açıklamaların ışığı altında, Türkiye ve uluslararası politika ve diplomasi tarihi açısından ortaya koyduğu önemli sonuçları da şöylece özetlemek mümkün olur.

ÇANAKKALE SAVAŞININ ASKERİ SONUÇLARI

1. Genellikle 18 Mart 1915'te geçen Boğaz Muharebesi'nde kazanılan zaferle, Birleşik Filo (İngiliz-Fransız donanmaları) nun Marmara'ya girerek, İmparatorluğun başkenti İstanbul'u bir ay içinde ele geçirme planları suya düşürülmüş, böylece hükümet çevrelerinde beliren ve halka yansıyan İstanbul'u kaybetme korkusu ortadan kalkmıştır.

2. Boğaz'da elde edilen bu ilk zafer, çok geçmeden Gelibolu Yarımadası'na yöneltilen çıkarmalarla başlatılarak, dünyanın en güçlü zırhlılarınca sürdürülen cehennemi bombardımanlar altında Türk askeri, yılmadan aylarca süren mevzi muharebelerinde yüksek bir moral ve doruğa ulaşan bir mücadele azmi örneği vermiş ve sonunda düşmanlarını yarımadayı terk etmek zorunda bırakmıştır.

3. Böylece karada kazanılmış bulunan bu ikinci ve nihai zaferle de, Türk ordusunun Balkan Savaşı'nda zedelenen ve hatta yok olmaya yüz tutan prestiji kurtarılmıştır.

4. Deniz ve kara. harekatıyla bir bütün olarak gerçekleştirilip tüm anlamı ve çarpıcılığıyla Türk Harp Tarihi'nde yerini alan Çanakkale Muharebeleri, Mustafa Kemal (Atatürk) gibi bir dahiyi yaratmış, Birinci Dünya Harbi'nin bitiminden hemen sonra başlayacak Milli Mücadele'nin bu eşsiz liderini Türk ulusuna kazandırmıştır.

5. Çanakkale Zaferi, Anlaşma Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni ilk ağızda savaş dışı bırakarak, Almanya'nın güneydoğudan kuşatılmasını amaçlayan stratejisini boşa çıkarmış, böylece savaşın en az iki yıl daha uzamasına neden olmuştur.

6. Çanakkale Boğazı'nın kapatılıp Rusya'ya geçit verilmemesi, onu müttefliklerinin silah ve malzeme yardımından yoksun etmekle kalmamış, yarım milyonu aşkın İngiliz ve Fransız askerini

üzerine çekmekle bu kuvveti, Alman cephesinden uzak tutmuş ve Almanya'nın Doğu Cephesi'ndeki Harekatı kolaylaştırmıştır.

7. Çanakkale Muharebelerinin diğer bir anlam ve önemi de, çöküntü dönemini yaşamakta olan İmparatorluğun, dünya kamu oyununda yarattığı kötü imajın sonucu olarak, Türkün iyice tükendiği sanılan gücünün henüz tükenmemiş, koşullar nedenli ağır olursa olsun iyi sevk ve idare edilirse, tüm zorlukları yenebilecek güç ve inanca sahip olduğunu bu muharebelerde kanıtlamış olmasıdır.

8. Çanakkale Muharebeleri, Türk askerinin, dünyanın en güçlü zırhlıları ve en modern harp silah, araç gereç ve bol cephanesiyle donatılmış deniz ve kara ordularına karşı sergilediği başka ulusların askerleriyle kıyas götürmez direnç ,azim ve ruhu, Türk İstiklal Savaşımızın Kuvayı Milliye ruhuyla eş değer bir anlam taşıması açısından da ayrıca tarihsel bir değere sahiptir.

9. Gerçekten Boğaz Muharebesi'nde Birleşik Filo'nun kendisi için tehlikeler yaratan yalnız Dardanos Bataryası'nın yok edilmesi için kullandığı 400'ü aşan topçu mermisine karşın, sadece iki subayımızın şehit oluşu dışında, bataryaya ağır bir hasar verdirilememiştir. Halbuki Boğaz'daki obüs bataryalarımızın tek bir yaylım ateşi sırasında, Irresistable gemisinde 138 personelin yaşamını yitirdiği, İngiliz tebliğlerinde açıkça belirtilmiştir.

10. Aynı Birleşik Filo'n'un, 18 Mart Boğaz Muharebesi'nde, 18 savaş gemisinden 7'si savaş dışında kalırken, Çanakkale Müstahkem Mevkii, savaş gücünü olduğu gibi koruyabiliyordu. Keza Filonun mayın arama ve tarayıcıları, 11 mayın hattı üzerinde döşenmiş mayınlardan sadece üç adedini etkisiz hale getirebilmişti.

ÇANAKKALE SAVAŞININ SİYASİ SONUÇLARI

1. Çanakkale'de denizde ve karada kazanılmış olan her iki zafer, Osmanlı'nın Balkan felatiyle içte ve dışta sarsılmış bulunan devlet prestijini kurtarıp güçlendirmiş, hükümetin iktidarda kalış sürelerini uzatmıştı.Anlaşma Devletleri'nin savaşın başından beri bekledikleri hükümet krizi olmamış ve kabine değişikliğine de gidilmemiştir.

2. Türk ulusunun tarihini süsleyen çok sayıdaki zaferlerine, Çanakkale’de, bütün dünyanın gözü önünde bir yenisini daha ekleyerek elde ettiği parlak zafer, onun eski güç ve dinamizmini koruduğunu, çöküntü dönemini yaşayan ve can çekişen bir imparatorluk içinde hala kahraman bir ulusun varlığını, yeniden ortaya koymuştur. Bir başka deyişle Çanakkale’de ölmesini bilenler, Türk milletinin tarihten silinmeden yaşayacağını kanıtlamıştır.

3. Çanakkale Zaferi, Batılıların Doğulu müttefiki Rusya’ya ulaşmasına olanak tanımamış, mahsur kalan koskoca Çarlık Rusyası içerden çökerek, Bolşevikliğin pençesine düşmüştür.

4. Çanakkale’de Türk savunması aşılabilse ve Boğaz açılabilmiş olsaydı, savaş kısa sürede biter, Rus ihtilali patlak vermez, verse bile, İngiltere ve Fransa’nın işe karışmasıyla bu ihtilal daha başlangıçta boğulabilirdi. Böylece müttefikleriyle birlikte zaferi paylaşmakta gecikmeyecek olan Ruslar, Çarlarının taksim planı gereği kendilerine daha işin başında söz verilen Boğazlar ve İstanbul’u işgal etmiş ve Deli Petro’dan beri izledikleri, “Açık denizlere ulaşma” politikalarını gerçekleştirmiş olurlardı.

5. Anlaşma Devletleri’nin Çanakkale’deki başarısızlıkları henüz savaşa katılmamış olan Balkan Devletleri’nin tutumlarını da farklı yönlerde etkilemiştir. Bulgaristan, Merkez Devletleri’nin yanında yer alırken, Romanya, Yunanistan ve İtalya’nın daha bir süre savaş dışında kalmalarını sağladığı gibi, Arap ayaklanmasını bir yıla yakın bir süre geciktirmiştir.

6. Çanakkale Muharebeleri, İngiltere’nin savaşın başından beri Japonya’dan yapmakta olduğu yardım talebini artırmasını istemesine rağmen, Japonya’nın bu istekleri çeşitli bahanelerle kabul etmemesine yol açmıştır.

7. Birleşik Filo’nun ağır yenilgiye uğrayıp Boğaz’ı geçemeyişi, İngiltere ve Fransa’nın, siyasi ve askeri prestijini bir hayli sarsmış, özellikle İngiltere’nin denizlerdeki tartışılmaz üstünlüğü imajını ortadan kaldırmıştı.

8. Çanakkale Muharebelerinin bir başka ilginç tarafı da Orta Doğu’da bu günkü İsrail Devleti’nin kurulmasında etken bir rol almış olduğudur. Gerçekten Birinci Dünya Savaşı henüz sona ermemişken, 2 Kasım 1917’de benimsenen “Balfour Bildirisi”, bu günkü İsrail’in kurulmasında etken olması açısından önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir.

9. Çanakkale Zaferi'nin daha ilginç ve anlamlı bir sonucu da, doğunun büyük bir imparatorluğunu oluşturan koskoca Çarlık Rusyası'nın yıkılmasıyla kalmamış, ülkesinde güneş batmayan Batılı büyük devlet olan Büyük Britanya İmparatorluğu'nda da ilk yarayı açmaya yetmiş olmasıydı. Böylece emperyalizm tam çökmüş olmasa bile, bir hayli sarsılmıştır.

ÇANAKKALE SAVAŞININ SOSYO-EKONOMİK SONUÇLARI

1. Anlaşma Devletleri tarafından Boğazların açılarak Rusya'ya ulaşılması halinde Rusya, dış alım-satım olanağına kavuşacağından, ekonomik dengesini kurup sıkıntıdan kurtulacak, İngiltere-Fransa da Rusya ve Romanya'nın zengin buğday ürünlerinden yararlanıp, gerek silahlı kuvvetlerinin, gerekse halkının yiyecek gereksinimlerini sağlamış olacaklardı ki, bu gerçekleşmemiştir.

2. Keza Boğazlar açılabilseydi, Tuna yolu da yeniden trafiğe açılıp Karadeniz'deki 120 parça ticaret gemisinden yararlanma olanağı elde edilecekti. Halbuki Çanakkale Zaferi, yalnız Rusya ile İngiltere, Fransa'nın değil, bunların aynı zamanda diğer Batılı devletlerle olan karşılıklı ticari ve ekonomik ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiş, ne İngiltere, Fransa müttefiki Rusya'ya ihtiyacı olan silah ve cephaneyi ulaştırabilmiş, ne de Rusya Batılıların ihtiyacı olan buğdayını Akdeniz'e aktarabilmişti.

3. Birinci Dünya Savaşı başında Boğazların kapatılıp, bu savaş sonuna kadar açılmaması, kuşkusuz uluslararası ticari ilişkileri de olumsuz yönde etkiledi.

4. Yukarıdaki açıklamaların ışığı altında kısaca denebilir ki, Çanakkale'de Türk Zaferi, iki yıl uzayan savaş boyunca Doğulu ve Batılı müttefik devletlerin (Rusya-İngiltere-Fransa) ekonomilerinde sıkıntılar yaratmıştır. Bu durum, özellikle Rusya'yı bunalıma sürüklemiş ve sonunda rejim değişikliğine (komünizme) kadar gidebilmiş ve böylece de Rusya'nın savaş dışı kalmasına yol açmıştır.